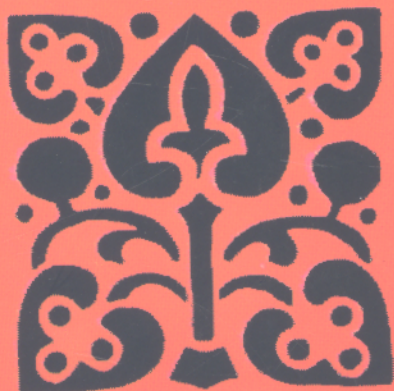

PHAN NGỌ C

cách giải thích
văn học bằng
ngôn ngữ học

N H Æ X U Ẩ T B Ẩ N T R Ế

**CÁCH GIẢI THÍCH VĂN HỌC
BẰNG NGÔN NGỮ HỌC**

PHAN NGỌC

CÁCH GIẢI THÍCH VĂN HỌC
BẰNG NGÔN NGỮ HỌC

(Tái bản lần thứ nhất)

NHÀ XUẤT BẢN TRÈ

HOAN NGHÊNH BẠN ĐỌC GÓP Ý PHÊ BÌNH

Nhà xuất bản Trẻ

161B Lý Chính Thắng, quận 3, Tp.HCM

Điện thoại: 8465596 - 8444289

Email: nxbtre@hcm.vnn.vn

Cách giải thích văn học bằng ngôn ngữ học

Truyền thống nghiên cứu và phê bình văn học Việt Nam rất có giá trị. Công trình này giới thiệu một cách tiếp cận mới, dùng Ngôn ngữ học để giải thích hình thức nghệ thuật của văn học. Người viết cố gắng nêu lên một vấn đề còn đang tranh luận là nội dung của hình thức và cố gắng trình bày nó dựa trên kinh nghiệm học tập của mình.

Người viết là một người làm Ngôn ngữ học thiên về mặt nhận thức, tức là chú ý đến mặt triết học của vấn đề. Dĩ nhiên, câu chuyện không đơn giản chút nào, nhưng theo kinh nghiệm, người viết thiên về những biện pháp có thể áp dụng mà tránh đi sâu vào nguyên lý. Chúng tôi hy vọng công trình sẽ góp phần xây dựng được một cách tìm hiểu hình thức dựa trên những hiểu biết bổ ích, vì hiện nay trong việc giảng dạy và nghiên cứu, mặt hình thức còn bị coi nhẹ. Chúng tôi không giấu giếm là sách có chỗ khó nghe, không quen với cách nhìn quen thuộc.

Nhưng khoa học khó lòng thoát khỏi điều này ở bước đầu. Một khoa học có đặc điểm là có thể sửa đổi, thậm chí bác bỏ

được. Người viết đã làm thế đối với Ngôn ngữ học, và hy vọng lý thuyết của mình sẽ được *vuốt gộp* trong quá trình xây dựng một phong cách học tiếng Việt. Nếu như công trình này được chấp nhận, người viết sẽ cho ra tiếp những công trình khác còn khó nghe hơn, nhưng không ngoài mong muốn giúp người đọc có một cách tiếp cận mới có hiệu lực hơn cách nhìn xưa nay quen thuộc. Phần lớn các bài viết xong đã lâu, nhưng cái khó nhất vẫn là ở chỗ làm cho nó thích hợp với hoàn cảnh. Nếu có chỗ không thích hợp chỉ mong bạn đọc thông cảm.

Từ năm 1958, tôi không phải giảng dạy, chỉ phải dịch. Sau những giờ dịch vì công việc và để kiếm sống, tôi tìm hiểu những vấn đề liên quan tới mặt nhận thức. Có dịp được phát biểu, tôi thử nêu lên một ý dè dặt. Trong những năm 60, tôi trình bày những ý của riêng mình về phong cách học, lúc đó còn gọi là tu từ học, thơ Đường, Nguyễn Du... rất sơ sài.

Cố nhiên các bài không được công bố, hay chỉ công bố một phần ít ỏi vì thiếu giấy, theo giải thích. Lúc đầu tôi nghĩ cứ nghiên cứu theo xu hướng này, nhưng sẽ công bố 30 năm sau khi chết. Tôi biết lúc đó sẽ có người cần đến một cách nhìn mới, dù là khó nghe. Vào cuối những năm 70, tôi thấy có thể công bố cách nhìn dưới hình thức những mẹo, không đề cập tới mặt lý luận. Tôi đã thử làm thế về mẹo chính tả, mẹo dịch, mẹo giảng từ Hán - Việt thì thấy không gây tai tiếng.

Từ sau năm 75, công việc bị gián đoạn vì một bản khoản khác đến với tôi: vì cơ gì nước Việt Nam lại nghèo? Tôi không

tìm lý do ở khách quan, lý do của sự nghèo khổ là ở ngay tôi, tôi tìm hiểu nó ở tôi. Do đó, tôi đi sâu vào lịch sử văn hóa nước mình và đối chiếu nó với Đông Nam Á và thế giới để tự giải thích cho mình hiểu. Do đó, có những công trình về văn hóa.

Tôi thích sống cuộc sống nhỏ bé, không giao du, để hiểu mình. Tôi nghiên cứu tiếng Việt chỉ để hiểu chính mình cho đỡ hời hợt. Tôi tìm hiểu lý do gì làm cho tiếng Việt có thể thông báo, có thể gây cảm xúc được, cái mã thông báo và cái mã cảm xúc của nó ở đâu ? Cứ dần dần các kết quả tìm hiểu chồng chất lên, nó chỉ là sự tìm hiểu chính mình mà thôi. Nó không phù hợp với người chạy theo sự vật. Còn người cố tìm hiểu phương pháp thì bảo “tôi mới bán nổi mà chưa bán vung”.

Đúng thế. Tôi có “vung” nhưng chưa dám bán, vì sợ ế, gây tai tiếng, vì lý thuyết tôi theo đuổi không giống như lý thuyết vẫn được tin dùng. Tôi xuất bản công trình này, tập hợp những bài chung quanh một đề mục “Nội dung của hình thức”, để chờ đợi... Quyển nói về phong cách Nguyễn Du của tôi thực tình là khó nghe, nhưng nhờ người Việt yêu Nguyễn Du cho nên có sự thể tất cho những điều kỳ quặc mà tôi đưa ra. Kinh nghiệm này giúp tôi bạo dạn hơn, do đó có công trình này.

Hy vọng có sự thể tất, vì người Việt yêu thơ Đường, thơ câu đối. Biết đâu trong các anh em trẻ có người muốn tìm hiểu cái mã của chúng thì sao? Tôi cố gắng tự tìm hiểu mình,

vì hoàn cảnh chiến tranh, tìm hiểu những điều ở ngoài hết sức khó khăn, đối tượng tôi có thể khảo sát trong mọi hoàn cảnh là chính tôi. Nhờ vậy, tôi có một ít kinh nghiệm. Hy vọng những kinh nghiệm ấy không đến nỗi vô ích. Càng nghiên cứu mình, tôi càng thấy điều nói ra chắc không ai tin, đó là, tôi, với tính cách con người Việt Nam là một bài toán rất khó giải. Tôi cố tìm những giải thích trong các sách triết học của Husserl, của Heidegger, của những nhà triết học và dân tộc học vẫn bị coi là phản động. Tôi tìm hiểu phương pháp luận của chủ nghĩa Marx, không có tham vọng nào khác là tìm một cách suy nghĩ khách quan.

Trong hoàn cảnh hiện tại, tôi thấy công bố vài chục quyển theo xu hướng này không đến nỗi vô ích, vì nhìn chung, tôi bắt gặp những băn khoăn chung. Tôi không tin có nhà tư tưởng nào lại có khả năng giải đáp vấn đề, mà chủ yếu chỉ nêu vấn đề cho thời đại giải đáp theo đúng yêu cầu của nó. Xin các bạn đọc hiểu cho điều đó. Tôi không có tham vọng giải đáp cái gì hết, tôi chỉ cố gắng nêu vấn đề cho trung thực, nghiêm chỉnh, thử đưa ra một cách giải đáp, mà không hề cho cách giải đáp của mình là tiếng nói duy nhất đúng. Chẳng qua đã nêu vấn đề mà không thử đưa ra giải pháp thì sẽ hóa ra một người không có trách nhiệm với thực tế. Tôi cảm ơn cuộc đời của tôi đã cho phép tôi làm công việc này. Nếu gặp một hoàn cảnh khác, có lẽ tôi sẽ làm khác. Nhưng cuộc đời bao giờ cũng là cái ta phải chấp nhận, vui với nó, đồng thời vẫn không để cho nó thay đổi chỉ hướng của mình. Trong cuộc

đời của tôi có nhiều cuộc đời của các bạn tôi, của thế hệ trước tôi, và của thế hệ sau tôi. Trong sự tìm hiểu, tôi có những bản khoản của chính bạn. Hy vọng các bạn sẽ thấy những bản khoản ấy ở đây, khi các bạn muốn lý giải những hiện tượng ngôn ngữ, mà vì những nhu cầu cấp bách của công việc, các bạn không có thì giờ tìm hiểu ngữ nghĩa của nó.

Tháng 10. 1994.

Bàn về phương pháp luận trong khoa học xã hội

"Phương pháp luận quan trọng hơn phát minh, vì Phương pháp luận đúng, nhất định sẽ dẫn đến những phát minh có giá trị hơn nữa".

(L. Lando)

Khi nói đến phương pháp luận, không chỉ là nói đến những phương pháp sử dụng, mà còn nói đến cái logic ẩn đằng sau các phương pháp ta sử dụng trong bối cảnh của công trình nghiên cứu, và nó giải thích tại sao ta sử dụng phương pháp này hay kỹ thuật này, tại sao ta lại không sử dụng phương pháp khác hay kỹ thuật khác. Mục đích của nó là làm sao cho những người khác có thể đánh giá và kiểm tra các kết luận đã đạt được.

Một điều độc đáo là không có sự phân chia giữa Phương pháp luận của khoa học tự nhiên với Phương pháp luận của khoa học xã hội (KHXH). Karl Pearson (*The grammar of Science*) nói: "Phương pháp luận là một và như nhau trong mọi ngành khoa học và phương pháp này là phương pháp của mọi